

ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ ТА ІСТОРІОГРАФІЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

УДК 94(477.85):351.863«2003/2004»
DOI <https://doi.org/10.32782/cusu-hist-2026-1-7>

Вітюк Олександр,
кандидат історичних наук,
старший викладач кафедри історії України,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
voo_32@ukr.net
ORCID ID: 0009-0007-1749-507X

КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІ МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ЕТНОПОЛІТИКИ ОРГАНАМИ МІГРАЦІЙНОЇ СЛУЖБИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ (2003–2004 рр.)

У статті на основі раніше неопублікованих документів розкриваються особливості культурно-освітніх механізмів реалізації державної етнополітики органами міграційної служби Чернівецької області у 2003–2004 рр. Початок 2000-х рр. став етапом формування нових підходів до етнополітики, де органи міграційної служби не лише виконували контролюючі функції, а й були активними суб'єктами соціальної і культурної інтеграції українських громад за кордоном. Дотримання принципів історизму, об'єктивності та системності як методологічної основи дослідження сприяло комплексному аналізу діяльності органів міграційної служби регіону в окреслений період. Такий спосіб дозволив відійти від вузькорегіонального підходу та репрезентувати функціонування органів міграційної служби у Чернівецькій області як релевантну складову процесу реалізації національного консолідованого курсу у міграційній сфері.

Введення до наукового обігу раніше невідомих архівних першоджерел дозволило ґрунтовно дослідити механізми комунікації та простежити еволюцію стратегічного партнерства з діаспорою в умовах турбулентності внутрішньополітичних процесів. Окреслено системні перешкоди, які нівелювали потенціал конструктивної комунікації в освітньо-культурному та мовному векторах взаємодії.

Визначено ключові практичні здобутки, що засвідчили ефективність у підтримці та збереженні етнокультурної ідентичності закордонних українців. Домінуючий характер співробітництва був зосереджений у площині міжінституційної взаємодії навчальних закладів регіону та громадських об'єднань закордонних українців. Інтенсифікація реалізація інформаційної діяльності забезпечила висвітлення викликів, що стоять перед діаспорою та підтримку вітчизняного книговидання. Координаційний вплив органів міграційної служби регіону у частині забезпечення україномовною літературою громад українською діаспори забезпечив належний рівень вивчення історії та культури України. Доведено, що участь органів міграційної служби регіону у забезпеченні прав та інтересів закордонних українців стала інструментальною основою для збереження об'єктів історичної пам'яті поза Україною.

Ключові слова: закордонне українство, етнополітика, інституційні механізми, органи міграційної служби, Чернівецька область.

На сучасному етапі державотворення в Україні особливої ваги набуває пошук ефективних моделей управління поліетнічним суспільством, що базується на засадах толерантності, міжкультурного діалогу та дотримання прав людини. У цьому контексті ретроспективний аналіз діяльності органів міграційної служби Чернівецької області у 2003–2004 рр. дозволяє глибше зрозуміти еволюцію інституційних інструментів реалізації етнополітики.

Чернівецька область традиційно виступає унікальним соціокультурним майданчиком, де багатовіковий досвід співжиття різних етносів вимагав від державних структур не лише адміністративного

нагляду, а й активного залучення до гуманітарних процесів. Період 2003–2004 рр. є знаковим етапом, коли органи міграційної служби намагалися вибудувати цілісну систему культурно-освітньої взаємодії з національними меншинами та закордонним українством, що передувало масштабним інтеграційним викликам після розширення ЄС у 2004 р.

Попри значний масив досліджень у сфері етнополітики, діяльність територіальних органів міграційної служби Чернівецької області в частині застосування культурно-освітніх механізмів реалізації державної етнополітики залишається відкритою науковою ланкою. Вагомий внесок у розробку концептуальних засад етнополітики та міграційного менеджменту належить В. Євтуху (Євтух В., 2000). У його працях ретельно проаналізовано засади етнічності та визначено універсальні алгоритми функціонування діаспорних груп. Фундаментальне висвітлення етапності становлення національної міграційної політики репрезентовано у науковому доробку О. Малиновської (Малиновська О., 2010; Малиновська О., 2018). У її працях запропоновано цілісну історичну ретроспективу розвитку галузі, де особлива увага приділена змістовній еволюції стратегічних пріоритетів держави у сфері регулювання міграційних потоків. Досліджуючи трансформації сучасної української діаспори, Т. Бевз (Бевз Т., 2007) доводить пріоритетність розробки цілісного законодавчого фундаменту, який би регламентував механізми взаємодії держави із закордонними співвітчизниками. Акцентуючи на стратегічній значущості євроінтеграційного курсу, С. Віднянський (Віднянський С., 2020) зазначає про невідворотність поглиблення співпраці України з європейськими партнерами. Цей процес розглядається дослідником через призму актуалізації історико-культурних та наукових зв'язків, що виступає обов'язковою умовою інтеграції країни до спільного загальноєвропейського цивілізаційного простору.

Методологічну вагу для вивчення еволюції міграційної сфери мають багатотомні дослідження під загальним керівництвом академіка НАН України В. Смолія (Смолій В., 1999; Смолій В., 2000). У контексті масштабного відтворення історичного шляху становлення сучасної України автори виокремлюють вектори державної підтримки українських осередків за кордоном, що дає можливість ґрунтовно реконструювати політико-управлінські підходи та простежити динаміку змін у ставленні держави до потреб діаспорних громад у досліджуваній період.

Фундаментальне академічне видання «25 років незалежності: нариси історії творення нації та держави» (Боряк Г. (ред.), 2016) пропонує системну ретроспективу процесів націо- та державотворення, акцентуючи на складності соціокультурного транзиту в умовах постколоніального спадку. Дослідники виокремлюють етнодинамічні та міграційні процеси як фундаментальні рушії еволюційних перетворень, що суттєво вплинули на зміну соціальної ієрархії та кристалізацію самосвідомості українського суспільства.

Вагомим внеском у дослідження історико-управлінських аспектів міграційної сфери є праці В. Пекарчука (Пекарчук В., 2013; Пекарчук В. 2014; Пекарчук В. 2016), де системно висвітлено роль державних органів у процесах етнокультурного відродження. Тодішній очільник Державного комітету у справах національностей та міграцій – центрального органу виконавчої влади, відповідального за сферу міграції, Г. Москаль зазначав, що вага етнополітичних процесів у житті України зростає, тож варто зосередитись на виробленні таких моделей міжетнічної взаємодії, щоб ці процеси були керовані і мали позитивний вплив на розвиток суспільства¹.

Метою дослідження є системний аналіз культурно-освітньої діяльності міграційних органів Чернівецької області та визначення їх ефективності у підтримці закордонних українців та національних спільнот регіону.

Органом міграційної служби у Чернівецькій області було визначено Відділ у справах національностей та міграції обласної державної адміністрації (далі – Відділ), який діяв відповідно до Типового положення про управління у справах національностей та міграції Київської міської державної адміністрації, відділ у справах національностей та міграції обласної, Севастополь-

¹ Москаль Г. Міжетнічне – значить всеукраїнське. *Голос України*. 17 січня 2003 р.

ської міської державної адміністрації, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 07 лютого 2001 р. №132².

Одним із основним завдань Відділу було визначено забезпечення зв'язків з українцями, які проживають за межами України, та сприяння задоволенню їх національно-культурних, мовних та освітніх потреб, їхнім зв'язкам з нашою державою. Протягом 2003–2004 рр. спостерігалася активізація багатостороннього співробітництва регіону з іноземними державами та представниками світового українства. Це виявилось у поглибленні культурно-просвітницьких контактів на рівні державних органів, академічних середовищ та неурядових об'єднань. Реалізація вказаних механізмів співробітництва відбувалася в межах програмно-цільового супроводу, окресленого Національною програмою «Закордонне українство» на період до 2005 року, затвердженої Указом Президента України від 24 вересня 2001 р. №892/2001³.

Не зважаючи на прийняття вищезазначеного документу у 2001 р., його реалізація у регіоні через обмежений та в багатьох випадках відсутній ресурсний потенціал і чітке планування спільних заходів, розпочалась лише у 2003 р. Спільні заходи, які реалізовувались Відділом у 2003 р., здійснювались із українськими громадами Румунії та Словаччини. Однак, у сфері співпраці із закордонним українством, окрім збору літератури для бібліотек в українських селах Румунії та Словаччини, спільної з обласною державною адміністрацією, організації перевезення у липні 2003 р. до Міжнародного дитячого центру «Артек» і зворотно, дітей українського походження – переможців Національної олімпіади з української мови та літератури в Румунії, інших спільних заходів не здійснювалося⁴.

Протягом 2004 р. було налагоджено культурно-освітні зв'язки з українською діаспорою Придністров'я. На прохання голови товариства української культури «Червона калина» С. Коханової, під час зимових канікул з метою участі у новорічних і різдвяних святкуваннях у Заставнівському районі області перебували учні ліцею з українською мовою навчання м. Тирасполя⁵.

З нагоди відзначення 190-річчя від дня народження українського поета Т. Шевченка, 14 березня 2004 р. у с. Негостина Сучавського повіту було проведено Шевченківські дні, які були організовані Союзом українців Румунії за підтримки Генерального консульства України у Сучаві та Державного комітету України у справах національностей та міграції⁶. У заходах взяли участі офіційні представники області, народний самодіяльний етнофольклорний гурт Лужанського будинку культури Кіцманського району «Червона калина» та представники засобів масової інформації. Генеральним консульством України у Сучаві було передано Союзу українців Румунії бібліотеку українських книг з 500 примірників.

18 березня 2004 р. за сприяння Відділу Державним комітетом України у справах національностей та міграції передано Генеральному консульству України у Сучаві вантаж гуманітарної допомоги (навчальна література, шкільне приладдя та наочні посібники) для школи с. Мікули

² Постанова Кабінету Міністрів України від 07 лютого 2001 р. №132 «Про затвердження Типового Положення про управління у справах національностей та міграції Київської міської державної адміністрації, відділ у справах національностей та міграції обласної, Севастопольської міської державної адміністрації». *Центральний державний архів вищих органів влади та управління України* (далі – ЦДАВО України). Ф. Р-2. Оп. 15. Спр. 8821. Арк. 1–5.

³ Указ Президента України «Про Національну програму «Закордонне українство» на період до 2005 року» від 24 вересня 2001 р. №892/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/892/2001#Text> (23. 02. 2026).

⁴ Доповідь Голови Державного комітету у справах національностей та міграції Г. Москаля на засіданні підсумкової колегії «Про підсумки діяльності Держкомнацміграції України за 2003 р. та завдання на 2004 р.». ЦДАВО України. Ф. 5252. Оп. 5. Спр. 20. Арк. 45.

⁵ Лист Чернівецької обласної державної адміністрації до Державного комітету України у справах національностей та міграції від 10 лютого 2005 р. №10/21-248 щодо виконання Національної програми «Закордонне українство» на період до 2005 р. ЦДАВО України. Ф. 5252. Оп. 5. Спр. 21. Арк. 19.

⁶ Лист Чернівецької обласної державної адміністрації до Державного комітету України у справах національностей та міграції від 21 грудня 2004 р. №07-24-10/5678 щодо виконання Національної програми «Закордонне українство» на період до 2005 р. ЦДАВО України. Ф. 5252. Оп. 5. Спр. 21. Арк. 100.

(повіт Сату-Маре) та українського ліцею імені Т. Шевченка м. Сігету-Мармаціей (повіт Марамуреш)⁷. Також, до відзначення Шевченківських днів відбулись урочистості у м. Белць (Республіка Молдова), що були організовані Спілкою українців Республіки Молдова⁸.

На підставі міжміністерських українсько-румунських протоколів у галузі освіти проводився прийом до навчальних закладів Чернівецької області громадян Румунії українського походження. Конкурсний відбір на навчання в Україні, який відбувся 19–20 серпня 2004 р. у м. Сігету-Мармаціей (Румунія), пройшли 13 громадян українського походження. З них, зокрема, 3 – для навчання у Чернівецькому педагогічному коледжі та 5 – Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича. Крім того, було налагоджено співпрацю кафедр української мови Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича та Сучавського університету ім. Штефана Великого⁹.

Для українського шкільництва Республіки Молдова були зібрані бібліотеки українською мовою. Зокрема, 172 примірники підручників, хрестоматій, методичної та художньої літератури були передані Посольству України у Республіці Молдова і під час проведення Шевченківських днів вручені закладам освіти, у яких вивчається українська мова (українському ліцею с. Ніхорень, Липканському педагогічному коледжу, гімназії с. Унгри, ліцеям м. Кишинів та м. Тирасполь, гімназії м. Бендери, школам м. Рибниця, м. Бричани та м. Кам'янка). Активно протягом 2004 р. тривали обміни учнями між філософсько-правовим ліцеєм №2 м. Чернівці та школи І. Фіен м. Саксатун (Канада). Крім того, дружні відносини було налагоджено із представниками української діаспори в Австрії. Творча група Чернівецького фольклорного театру-студії «Гердан» взяли участь у мистецькому заході «Privatinitiative 20 in Haus» (м. Відень)¹⁰.

Базовим фундаментом взаємодії із закордонним українством виступила імплементація Національної програми «Закордонне українство» на період до 2005 року. У межах цієї стратегії органами міграційної служби регіону було вибудовано сталий алгоритм ресурсного супроводу діаспорних осередків, фактично вони виступили унікальним майданчиком міжнаціонального діалогу. Важливим механізмом реалізації етнополітики стало залучення педагогічних колективів та вищих навчальних закладів регіону до транскордонного обміну досвідом.

Поряд із позитивними здобутками існувала низка чинників, які зменшували ефективність державної етнополітики. Перш за все, дефіцит фінансового забезпечення культурних ініціатив на місцевому рівні та недостатня інституційна координація між різними відомствами. Однак, незважаючи на ці перешкоди, досвід 2003–2004 рр. заклав підґрунтя для формування сучасної європейської моделі міграційного управління, орієнтованого на культурне багатоманіття. Культурно-освітня діяльність органів міграційної служби Чернівецької області у досліджуваній період була не просто допоміжним напрямом, а стратегічним вектором, що забезпечував сталість етнополітичної системи. Сформовані механізми взаємодії дозволили зберегти баланс між національними інтересами та потребами поліетнічного населення регіону, що має надзвичайну цінність для сучасної державної стратегії інтеграції у європейський простір.

Список літератури

- Боряк Г. В. (ред.). 2016. *25 років незалежності: нариси історії творення нації та держави*. Київ.
- Бевз Т., 2007. Сучасна українська діаспора: проблеми та перспективи. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. Вип. 34. 33–46.
- Віднянський С., 2020. *Україна в історії Європи XIX – початку XXI ст.: історичні нариси*. Київ.
- Євтух В., 2000. *Про національну ідею, етнічні меншини, міграції*. Київ.
- Малиновська О., 2010. *Міграційна політика України: стан та перспективи розвитку*. Київ.

⁷ Лист Чернівецької обласної державної адміністрації до Державного комітету України у справах національностей та міграції від 21 грудня 2004 р. №07-24-10/5678 щодо виконання Національної програми «Закордонне українство» на період до 2005 р. *ЦДАВО України*. Ф. 5252. Оп. 5. Спр. 21. Арк. 101.

⁸ Там само. Арк. 21.

⁹ Там само.

¹⁰ Там само. Арк. 22.

- Малиновська О., 2018. *Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії*. Київ.
- Пекарчук В., 2014. Роль зв'язків з етнічною батьківщиною та міжкультурного діалогу у відродженні та розвитку культур етноменшин: зміни 1990 – 2000-х років. *Грані*, 11. 130–136.
- Пекарчук В., 2013. Державна етнонаціональна політика як чинник відродження і розвитку культур етноменшин України (1990–2000-і роки). *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*, 36. 203–206.
- Пекарчук В., 2016. Розподіл повноважень органів державної влади України у сфері культури етноменшин: основні тенденції 1990–2000-х років. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Збірник наукових праць*, 1 (80). 36–45.
- Смолій В., 1999. *Україна крізь віки*. Т. 15. Київ.
- Смолій В., 2000. *Україна крізь віки*. Т. 14. Київ.

Oleksandr Vitiuk

CULTURAL AND EDUCATIONAL MECHANISMS FOR IMPLEMENTING STATE ETHNIC POLICY BY THE MIGRATION SERVICE AUTHORITIES OF CHERNIVTSI REGION (2003–2004)

Based on previously unpublished documents, this article reveals the peculiarities of cultural and educational mechanisms for implementing state ethnic policy by the migration service authorities of the Chernivtsi region in 2003–2004. The early 2000s marked the beginning of a new approach to ethnic policy, in which the migration service authorities not only performed control functions but also actively participated in the social and cultural integration of Ukrainian communities abroad. Adherence to the principles of historicism, objectivity, and systematicity as the methodological basis of the study contributed to a comprehensive analysis of the activities of the region's migration service authorities during the specified period. This approach made it possible to move away from a narrow regional focus and present the functioning of the migration service authorities in the Chernivtsi region as a relevant component of the process of implementing a nationally consolidated policy in the field of migration.

The introduction of previously unknown archival sources into scientific circulation has made it possible to thoroughly investigate communication mechanisms and trace the evolution of strategic partnership with the diaspora in the context of turbulent domestic political processes. Systemic obstacles that negated the potential for constructive communication in the educational, cultural, and linguistic vectors of interaction were identified.

Key practical achievements were identified that demonstrated effectiveness in supporting and preserving the ethnocultural identity of Ukrainians abroad. The dominant nature of cooperation was focused on inter-institutional interaction between educational institutions in the region and public associations of Ukrainians abroad. The intensification of information activities ensured coverage of the challenges facing the diaspora and support for domestic book publishing. The coordinating influence of the region's migration service authorities in providing Ukrainian-language literature to Ukrainian diaspora communities ensured an adequate level of study of Ukrainian history and culture. It has been proven that the participation of the region's migration authorities in ensuring the rights and interests of Ukrainians abroad has become an instrumental basis for preserving objects of historical memory outside Ukraine.

Key words: *Ukrainian diaspora, ethnic policy, institutional mechanisms, migration service bodies, Chernivtsi region.*

References

- Boriak H. (ed.), 2016. *25 rokiv nezalezhnosti: narysy istorii tvorennia natsii ta derzhavy* [25 years of independence: essays on the history of nation and state building]. Kyiv. (In Ukrainian).
- Bevz T., 2007. *Suchasna ukrainska diaspora: problemy i perspektyvy* [Modern Ukrainian Diaspora: Problems and Prospects]. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy*. Vyp. 34. 33–46 (In Ukrainian).
- Vidnianskyi S., 2020. *Ukraina v istorii Yevropy XIX – pochatku XXI st.: istorychni narysy: monohrafiia* [Ukraine in the history of Europe in the 19th and early 21st centuries: historical essays]. Kyiv. (In Ukrainian).
- Yevtukh V., 2010. *Pro natsionalnu ideiu, etnichni menshyny, mihratsii* [On the national idea, ethnic minorities, migration]. Kyiv. (in Ukrainian).
- Malynovska O., 2010. *Mihratsiina polityka Ukrainy: stan i perspektyvy rozvytku* [Migration Policy of Ukraine: Status and Development Prospects]. Kyiv. (In Ukrainian).

Malynovska O., 2018. *Mihratsijna polityka: hlobal'nyj kontekst ta ukrains'ki realii* [Migration policy: global context and Ukrainian realities]. Kyiv. (In Ukrainian).

Pekarchuk V., 2014. Rol' zv'iazkiv z etnichnoiu bat'kivschynoiu ta mizhkul'turnoho dialohu u vidrodzhenni ta rozvytku kul'tur etnomenshyn: zminy 1990 – 2000-kh rokiv [The role of ties with the ethnic homeland and intercultural dialogue in the revival and development of ethnic minority cultures: changes in the 1990s and 2000s]. *Hrani*, 11. 130–136. (In Ukrainian).

Pekarchuk V., 2013. Derzhavna etnonatsional'na polityka iak chynnyk vidrodzhennia i rozvytku kul'tur etnomenshyn Ukrainy (1990–2000-i roky) [State ethnic and national policy as a factor in the revival and development of the cultures of ethnic minorities in Ukraine (1990s–2000s)]. *Naukovi pratsi istorychnoho fakul'tetu Zaporiz'koho natsional'noho universytetu*, 36. 203–206. (In Ukrainian).

Pekarchuk V., 2016. Rozpodil povnovazhen' orhaniv derzhavnoi vlady Ukrainy u sferi kul'tury etnomenshyn: osnovni tendentsii 1990–2000-kh rokiv [Distribution of powers among Ukrainian state authorities in the sphere of ethnic minority culture: main trends in the 1990s and 2000s]. *Naukovyj visnyk Dnipropetrovs'koho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav: Zbirnyk naukovykh prats'*, 1 (80). 36–45. (In Ukrainian).

Smolii V., 1999. *Ukraina kriz viky*. [Ukraine through the ages]. T. 15. Kyiv. (In Ukrainian).

Smolii V., 2000. *Ukraina kriz viky*. [Ukraine through the ages]. T. 14. Kyiv. (In Ukrainian).

Дата першого надходження статті до видання: 24.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 18.05.2026